

ITÄ-KARJALAN KYSYMYS JA BREST-LITOVSKIN RAUHA

Mauno Jääskeläinen

Vuonna 1918 solmittu Brest-Litovskin rauha muodostui myös vasta itsenäisyytensä saavuttaneelle Suomelle erittäin merkitykselliseksi. Rauhanneuvottelujen yhteydessä käsiteltiin Suomen itsenäisyyden tunnustamista, ja lopullisessa sopimuksessa Venäjä sitoutui tyhjentämään Suomen venäläisestä sotaväestä, mikä myöhemmin antoi Saksalle muodollisen syyn sekaantua Suomen vapaussotaan. Samoin sovittiin rauhansopimuksessa Ahvenanmaan linnoittamattomuudesta. Tämän lisäksi myös Itä-Karjalan kysymys joutui ensi kerran kansainväliseen parrasvaloon rauhansopimuksen yhteydessä. Tosin sitä ei käsitelty varsinaisissa rauhanneuvotteluissa, joskin siihen Suomen taholta pyrittiin, mutta sen sijaan se elokuussa 1918 solmitussa täydennys­sopimuksessa tuli ratkaisevalla tavalla esille. Näiden kahden tapahtuman lähempi tarkastelu on omiaan selvittämään niitä suurpoliittisia tekijöitä, jotka vaikuttivat määrävästi Itä-Karjalan kysymyksen kehitykseen tuona tapahtumarikkaana vuonna 1918.

Suomen alueen laajentaminen siten, että se olisi tullut käsittämään myös Itä-Karjalan ei aluksi sisältynyt itsenäisyssenaatin ulkopoliittiseen ohjelmaan. Sen koko huomio oli kohdistunut itsenäisyysjulistukseen, itsenäisyyden tunnustamiseen ulkovaltain taholta, puolueettomuuden säilyttämiseen ja venäläisen sotaväen poistamiseen maasta. Itä-Karjalaa ei myöskään lainkaan koskeltu niissä neuvotteluissa, joita ennen itsenäisyysjulistusta käytiin eduskunnan porvarillisten puolueiden ja senaatin kesken. Niissä ohjeissa taas, jotka annettiin evästykseksi ulkomaille Suomen itsenäisyyttä ilmoittamaan lähetetyille valtuuskunnille, painostettiin ennenkaikkea Suomen halua pysyä puolueettomana, vaatimusta venäläisen sotaväen poistamiseksi sekä hallituksen tarkoitusta saada Suomen ja Venäjän väliset suhteet järjestetyksi normaalille kannalle.¹⁾

Sitävastoin Suomen aktivistien ulkopoliittinen ohjelma rakentui kokonaan toisille perusteille. He olivat laskeneet, että Suomi Ruotsin tai Saksan tuella taistelisi itselleen vapauden ase kädessä, jolloin siihen samalla liitettäisiin itä-

rajan takana sijaitseva heimoveljien asuttama alue sekä Kuolan niemimaa. Tätä alueliitosta pidettiin aktivistipiireissä välttämättömänä, koska arveltiin, että Suomi vain siten muodostaisi maantieteellisen, kansallisen ja taloudellisen kokonaisuuden, jota ominaisuutta pidettiin itsenäisen valtion tärkeimpänä edellytyksenä. Lisäksi mainittu alueliitos oli aktivistien mielestä omiaan tekemään Suomen itärajan puolustamisen helpommaksi.²⁾ Jo vuonna 1916 he olivat esittäneet Saksan määrääville piireille tähän suuntaan meneviä toivomuksia.

Aktivistien laajennuspolitiikka, jota voidaan pitää jo viime vuosisadalla virinneiden heimokansallisten aatteiden toteuttamispyrkimyksenä, lähti siitä olettamuksesta, että Itä-Karjalan liittäminen Suomeen olisi edullista myös itäkarjalaisille itselleen ja että he sen vuoksi olisivat ilman muuta valmiit hyväksymään sen. Tällöin aktivistit eivät ottaneet huomioon sellaista mahdollisuutta, että itäkarjalaiset ryhtyisivät ajamaan omia poliittisia päämääriään, jotka saataisivat olla jopa ristiriidassa aktivistien suunnitelmien kanssa.

Itäkarjalaiset olivat jo vuonna 1906 suurlakon aikoina osoittaneet huomattavaa poliittista aktiivisuutta olojensa parantamiseksi. Maaliskuun vallankumous poisti vihdoin sulun niiltä kansallisilta pyrkimyksiltä, jotka niin Itä-Karjalassa kuin muuallakin Venäjällä etsivät toteutumistietään. Kaksi tietä näytti tällöin avautuvan kansallisuuskysymyksen ratkaisemiseksi Venäjällä. Bolševikkipuolue edusti jyrkintä kantaa vaatien kansojen eroamisoikeutta Venäjältä sekä alueellista autonomiaa kansoille, jotka jäisivät valtion yhteyteen. Toista lievempää suuntaa edusti Kieviin kesällä 1917 kokoontunut kansallisuuksien kongressi, jonka hyväksymän päätöksen mukaan Venäjä olisi muutettava demokraattiseksi liittotasavallaksi kansallisen autonomian periaatteen pohjalla. Venäjän väliaikainen hallitus, jossa kadetit olivat enemmistönä, ei kuitenkaan tehnyt mitään kansallisuuskysymyksen ratkaisemiseksi, vaan pyrki lykkäämään kaikki tärkeät asiat Venäjän perustuslakia säätävälle kansalliskokoukselle.

Aluksi itäkarjalaiset kallistuivat autonomia-ajatuksen puolelle. Heinäkuussa 1917 hyväksyttiin Uhtualla pidetyssä maakuntakokouksessa ehdotus Vianan ja Aunuksen sisäiseksi hallitusjärjestelmäksi. Ylimmiksi hallintoelimiksi määriteltiin ylineuvosto ja maapäivät. Samalla suunniteltiin toteutettavaksi täydellinen maareformi. Puolet maa-alasta oli jaettava yksityisille, neljäsosa kunnille ja viimeinen neljännes Karjalan itsehallintoalueelle.³⁾

Lokakuun vallankumous ja Suomen itsenäisyysjulistus herättivät itäkarjalaisissa uusia ajatuksia. Kommunistiset opit saivat heidät epäilemään suunnitellun maareformin toteutumismahdollisuuksia. Eräät tosin kannattivat liittymistä Suomeen, mutta oli myös niitä, jotka pitivät Suomea ja sen hallitusta vain keisariajan järjestelmän jatkona. Suurin osa kannatti itsenäisen Karjalan tasavallan luomista. Tällaiselle suunnitelmalle antoi rohkaisua Suomen tarjoama esimerkki ja bolševikkien julistama kansojen itsemääräämisoppi.

Näihin itäkarjalaisten poliittisiin suunnitelmiin ei Suomen aktivistien taholta kiinnitetty tarpeellista huomiota, vaan he noudattivat edelleen aikaisemmin omaksumaansa linjaa. Aktivistien ulkopoliittinen toiminta tapahtui ulkomailla eikä heillä ollut mahdollisuuksia tarkemmin seurata Itä-Karjalassa tapahtuvia poliittisia virtauksia.

Kun Saksan ja Venäjän välisen erillisrauhan mahdollisuus sukeltautui esille vuoden 1917 lopulla, suhtauduttiin siihen aktivistien piireissä pettymyksin tuntein, sillä pelättiin, että entisten vihamiesten sovinto laimentaisi Saksan kiinnostusta Suomea kohtaan. Sen vuoksi heräsi niin hallituksen kuin aktivistienkin piirissä ajatus käyttää hyväksi Brest-Litovskin rauhanneuvotteluja Suomen etujen valvomiseksi. Siinä mielessä Suomen hallitus joulukuun 15 pnä valtuutti Edv. Hjeltin, Rafael Erichin ja Samuli Sarion osallistumaan rauhanneuvotteluihin ja solmimaan tarpeelliset sopimukset. Rauhanneuvotteluihin osallistumisesta ei kuitenkaan tullut mitään. Sen sijaan valtuuskunta tammikuun 2 pnä esitti Saksan hallitukselle muistion, jossa, paitsi Suomen itsenäisyyden tunnustamista ja venäläisen sotaväen poistamista, pyydettiin, että rauhanneuvotteluissa Venäjän kanssa otettaisiin huomioon Suomen toivomus saada Itä-Karjala, Kuolan niemimaa ja Petsamon alue.

Nyt herää kysymys, oliko senaatti valtuuttanut mainitun valtuuskunnan esittämään myös tämän toivomuksen. Itse valtakirja, joka oli vain Svinhufvudin allekirjoittama, ei anna mitään selvitystä asiaan.⁴⁾ Ilmeisesti on kysymys niistä Hjeltin muistelmissaan mainitsemista valtakirjoista, joita laadittiin Tukholmassa joulukuussa 1917 Svinhufvudin valmiiksi allekirjoittamille tyhjille papereille. Santarmien pelosta niiden täyttäminen tapahtui Svinhufvudin antamien suullisten ohjeiden mukaan, jotka joku toi mukanaan Tukholmaan. Kun ottaa huomioon edellämainitun senaatin virallisen ulkopoliitiikan, joka korosti puolueettomuutta ja normaalien suhteiden järjestämistä Venäjän kanssa, mikä oli aikaansaatava käännyksellä Venäjän kansalliskokouksen puoleen, ei ole todennäköistä, että Svinhufvud olisi antanut valtuuskunnalle Itä-Karjalan saantia koskevia suullisia ohjeita, vaikka hän tosin kannattikin aktivistien toimintaa. Niinpä hän esimerkiksi vastusti aluksi Saksan interventiota, vaikka hän tunnetusti oli saksalaisystävällinen. Myös Enekell mainitsee muistelmissaan, että Svinhufvudissa vasta myöhemmässä vaiheessa — Saksan sotilaallisen avun tultua järjestetyksi — ilmeisesti heräsi ajatus käyttää hyväkseen suotuisaa tilannetta laajennuspolitiikan toteuttamiseksi idässä.⁵⁾ Niin ollen täytyy päätyä siihen, että Saksan hallitukselle osoitettu toivomus saada Itä-Karjala, Kuola ja Petsamo on laskettava aktivistien oma-toimisuuden tilille.

Valtuuskunnan esittämässä muistiossa, jolla Itä-Karjalan kysymyksen kannalta on huomattava historiallinen merkitys, perustellaan alueliitosta seuraavaan tapaan: ⁶⁾

Ilman mainittuja alueita Suomi ei voi kehittyä poliittisesti ja taloudellisesti elinkelpoiseksi valtioksi. Tarkoituksenmukaisesti laajennettuna siitä sitävastoin voisi tulla sotilaallinen ja taloudellinen mahtitekijä Pohjolassa sekä arvokas liittolainen Saksalle. Painavat kansalliset, taloudelliset ja sotilaspoliittiset syyt puhuvat Vienan Karjalan ja Kuolan Suomeen liittämisen puolesta. Suomen „irredentassa” asuu väestö, joka suurimmaksi osaksi on alkuperältään ja kieleltään suomalainen ja joka sen todellisia tarpeita vastaavissa poliittisissa oloissa voisi Suomen sivistyselämälle antaa oman panoksensa kuten kerran muinaisuudessaakin. Muussa tapauksessa olisi tarjolla vaara, että se häviäisi valtavaan slaavilaiseen kansanmereen. Vienan Karjalan johtavat piirit ovat sitäpaitsi varsinkin Venäjän vallankumouksen jälkeen ilmoitaneet halunsa irrottautua Venäjän valtakunnasta ja liittyä Suomeen.

Taloudellisessa suhteessa Vienan Karjalan liittäminen Suomeen lisäisi suuresti tämän maan omavaraisuutta. Suomen metsä- ja maataloudelle, teollisuudelle, kalastukselle ja laivaliikenteelle tuon alueen saanti avaisi hyviä tulevaisuuden näköaloja. Myös saksalainen pääomasijoitus ja yrittäjähengi saisi siitä antoisan työkentän. Välitön liikenneyhteys Jäämereen muodostuisi suurimerkitykselliseksi niin Suomen kuin Saksankin kaupalle.

Itä-Karjalan liittämisen strategisista eduista voi vakuuttautua luomalla silmäyksen karttaan. Uusi raja, jonka Suomi siten saisi, nimittäin Laatokasta Äänisjärvelle ja siitä Vienanmerelle, olisi Suomelle verrattomasti edullisempi kuin nykyinen Suomen ja Venäjän välinen raja, joka Laatokan ja Karjalan Kannaksen pohjoispuolella muodostaa 1 200 km pitkän yhtenäisen maarajan ilman suurempia eroittavia vesistöjä. Uusi maaraja Äänisjärven itäosasta Vienanmereen (Äänislahteen) tulisi olemaan vain 150—250 km:n pituinen.

Edelleen muistiossa perusteltiin alueliitosta sillä, että Venäjällä niihin aikoihin tapahtuneet suuret muutokset tarjosivat siihen tuskin koskaan enää nusiutuvan tilaisuuden. Samassa yhteydessä viitattiin siihen mahdollisuuteen, että Ahvenanmaa jouduttaisiin luovuttamaan Ruotsille, jossa tapauksessa aluekorvaus idässä olisi sitäkin toivottavampi.

Kysymyksessä oleva alueluovutus suunniteltiin toteutettavaksi oston kautta, ja tarvittavat varat ehdotettiin hankittavaksi Saksan myöntämän valtiolainan avulla, jota vastaan sille olisi annettu panttioikeus uudella alueella olevaan valtion omaisuuteen.

Tässä muistiossa kiintyy huomio ensinnäkin siihen, että Itä-Karjalan liittämistä Suomeen perusteltiin — paitsi Suomelle ja Itä-Karjalalle koituvilla eduilla — myös niillä kuvitelluilla etuisuuksilla, joita liittäminen olisi tuottanut Saksalle. Se olisi luonnollisesti edellyttänyt melko läheistä yhteistyötä Suomen ja Saksan kesken. Muistiossahan viitataan nimenomaan siihen, että Suomesta liittämisen jälkeen tulisi arvokas liittolainen Saksalle. Tämä aktivistipolitiikan sanelema liittoajatus oli kuitenkin ristiriidassa senaatin vielä siihen aikaan omaksuman ulkopoliittisen linjan kanssa, sillä samoihin aikoihin,

tarkemmin sanottuna tammikuun 8 p:nä, Svinhufvud eduskunnassa vakuutti Suomen halua pysyä puolueettomana.

Ostoajatus on siitä erikoinen, että se silloin ainoan kerran tuotiin esiin. Myöhemmin siitä luovuttiin ja toivottiin, että Itä-Karjala saataisiin ilmaiseksi kansojen itsemääräämisperiaatteen sovelluttamisen tuloksena.

Ajatus Itä-Karjalan saamisesta eräänlaisena korvauksena Ahvenanmaan luovuttamisesta Ruotsille ei ollut uusi. Aktivistit olivat jo aikaisemmin pohtineet sellaista mahdollisuutta Ruotsilta saatavan avun yhteydessä. Vielä huhtikuussa 1918 Hjelt oli sitä mieltä, että Ahvenanmaasta voitaisiin luopua, jolloin Ruotsi ja sen mukana myös Norja saataisiin kiinnostuneeksi Itä-Karjalan kysymyksestä. 7)

Verrattaessa muistiossa esitettyä liittämisaajatusta ja siihen kytkeytyviä ehdotuksia itäkarjalaisten omiin poliittisiin kaavailuihin huomaa, etteivät aktivistien ja itäkarjalaisten suunnitelmat Itä-Karjalan tulevaisuudesta kulkeutuneet samoilla linjoilla. Ristiriita kävi vielä ilmeisemmäksi, kun itäkarjalaiset tammikuussa 1918 Uhtualla pidetyssä kokouksessa päättivät erota Venäjältä ja muodostaa riippumattoman Karjalan tasavallan. On myös ilmeistä, että muistiossa esitetty suunnitelma Itä-Karjalassa olevan valtio-omaisuuden, siis lähinnä valtion metsien, antaminen pantiksi Saksalta saatavasta lainasta olisi herättänyt arvelua itäkarjalaisten keskuudessa. Eräs heidän pääpyrkimyksiään oli nimittäin juuri maan saaminen omaan omistukseen.

Käytettävissä olevien lähteiden avulla ei voida todeta, keskusteltiin Brest-Litovskissa myös Itä-Karjalasta, mutta melkoisella todennäköisyydellä voidaan olettaa, ettei mitään sellaista keskustelua siellä käyty. Itä-Karjala ei siis noissa rauhanneuvotteluissa saanut osakseen samanlaista huomiota kuin Suomi, vaikka molemmat olivat siinä suhteessa samassa asemassa Saksaan nähden, etteivät sotatoimet olleet vielä ulottuneet niin kauas. Ero oli kuitenkin melkoinen: Suomi oli ensinnäkin jo julistautunut itsenäiseksi, ja molemmat neuvottelijamaat, Saksa ja Venäjä, tunnustivat itsenäisyytemme neuvottelujen aikana. Sitäpaitsi Suomi merkitsi Saksalle tärkeätä tukikohtaa Itämeren piirissä ja liittolaista *in spe*, jolle kuuluivat Ahvenanmaan saaret, joihin Saksa tunsikin kiinnostusta. Aktivistien ponnistelut ja ystävyden vakuuttelut, jääkäripataljoonan olemassaolo ja vihdoin vapaussodan puhkeaminen painoivat vaa'an Suomen hyväksi. Itä-Karjalan puolesta ei sitä vastoin ollut olemassa tällaisia näkökohtia. Se ei vielä siihen aikaan ollut saanut sitä sotilaallista merkitystä, jonka sille hiukan myöhemmin tapahtunut ympärysvaltojen mairinnousu antoi. Itä-Karjala oli vielä rauhanneuvottelujen aikana kaukainen maa-alue, jota Suomi havitteli itselleen, mutta joka ei vielä näytellyt mitään osaa Saksan sodanjohdon suunnitelmissa. Sille — Saksan sodanjohdolle — oli tärkeintä saada nopeasti rauha Venäjän kanssa ehdoilla, jotka takasivat sodankäynnin jatkamiselle tarpeelliset strategiset ja taloudelliset edut.

Vielä vähemmän Itä-Karjalan eroittaminen Venäjältä ja sen liittäminen Suomeen vastasi Saksan poliittisen johdon yleissuunnitelmia. Saksan ulkoministeriön alkuperäiset rauhanpäämäärät Venäjään nähden olivat rauha ilman alueliitoksia ja sotakorvauksia kansojen itsemääräämisperiaatteen pohjalla. Tämä suunnitelma vastasi Saksan valtiopäivien heinäkuussa 1917 hyväksymää rauhanpäättöstä sovintorauhan aikaansaamiseksi. Saksan poliittinen johto laski, että sovintorauha idässä helpottaisi rauhan aikaansaamista myös ympärysvalttojen kanssa, koska väitteet Saksan valloitusohjelmasta olisivat siten osoittautuneet perättömiksi. 8) Sitäpaitsi olivat alueliitokset sen mielestä omiaan synnyttämään epätyytyttäviä suhteita naapurivaltioiden kanssa sekä aiheuttamaan voimakasta oppositiota valtiopäivillä. Sotilasjohdon vaatimuksesta Saksan keisari kuitenkin hyväksyi suunnitelman Kuurinmaan ja Liettuan liittämiseksi Saksaan sekä Liivinmaan ja Viron tyhjentämisen, jotta ne voisivat käyttää hyväkseen itsemääräämisoikeutta. 9) Ulkoministeri von Kühlmannin vaikeaksi tehtäväksi tuli siten toteuttaa Brest-Litovskissa nämä päämäärät koettamalla kuitenkin pelastaa edellämainittu yleinen rauhansuunnitelma, so. koettamalla antaa alueliitoksille itsemääräämisoikeuden leima. Tältä pohjalta lähtien von Kühlmann vastusti myös Turkin aluevaatimuksia Kaukaasiassa. 10) Käytävissä ei tosin ole suoranaisia todisteita siitä, miten hän suhtautui Suomen Itä-Karjalaan kohdistuviin vaatimuksiin, mutta on ilmeistä, ettei hän kannattanut niitä. Yleensä hän ei tuntenut kiinnostusta Suomea kohtaan, Ahvenanmaata lukuunottamatta. Sen vuoksi ei ole ihmettelemistä siinä, kun Hjelt muistelmissaan valittaen toteaa, että ne kysymykset, joita ulkoministerille lähetetyissä kirjelmässä oli kosketeltu, olivat hänelle sangen vieraita. 11)

Näin siis suomalaisten yritys saada Itä-Karjalaan kohdistuneet pyrkimykset käsittelyn alaiseksi Brest-Litovskin rauhanneuvotteluissa raukesivat tyhjiin. Mutta asia ei ollut sillä vielä loppuun käsitelty. Elokuussa 1918 solmittiin Saksan ja Venäjän välillä eräitä Brest-Litovskin rauhaa täydentäviä sopimuksia, ja sillä kertaa tuli myös Itä-Karjalan kysymys esille, mutta — paradoksaalista kyllä — ilman Suomen taholta tehtyä aloitetta sekä tavalla, joka ei lainkaan vastannut suomalaisten toiveita. Tällainen asioiden käänne edellytti luonnollisesti huomattavia muutoksia yleispoliittisessa tilanteessa ja ennenkaikkea Saksan ja Venäjän välisissä suhteissa.

Brest-Litovskin rauhansopimus sellaisena kuin se solmittiin maaliskuun 3 p:nä 1918 ei aikaansaanut idässä sellaista tilanteen rauhoittumista kuin Saksan taholta oli toivottu. Se sai tosin 40 divisioonaa siirrettyä länteen, mutta saman verran tarvittiin vielä idässä rauhattoman tilanteen hallitsemiseksi. Pahin pettymys saksalaisille oli se, että Venäjän kanssa suunnitellut raaka-ainehankinnat jäivät toteuttamatta osaksi Venäjällä vallitsevien sekasortoisten olojen, osaksi bolševikkien vastahakoisuuden vuoksi ryhtyä yhteis-

toimintaan entisen vihollisen kanssa. Aluekysymyksistä oli vielä Viron ja Liivinmaan lopullinen kohtalo selvittämättä.

Vielä vaikeampi oli tilanne neuvostohallituksen kannalta katsoen. Etelä-Venäjällä nostivat antibolševistiset voimat päätään saksalaisten tukemana, Siperiassa marssi tšekkoslovakialainen legioona kohti Volgaa, Muurmanilla olivat ympäröivät nousseet maihin samoinkuin Vladivostokissakin, ja Suomesta käsin pelättiin hyökkäystä Itä-Karjalaan ja Pietariin. Kun ympäröivä valtojen interventiopyrkimykset uuden itärintaman luomiseksi vihdoinkin kävivät selvästi ilmi, ei neuvostohallitukselle jäänyt muuta keinoa kuin pyrkiä yhteisymmärrykseen Saksan kanssa ja koettaa sen avulla saada aikaan helpotusta sekä ulkonaiseen että sisäiseen ahdinkotilaan.

Tällaisten tähtien merkeissä ryhdyttiin Saksan ja Venäjän kesken neuvotteluihin kesällä 1918 Brest-Litovskin sopimuksen täydentämiseksi. Jo heinäkuun lopulla oli päästy yksimielisyyteen pääkysymyksistä. Tärkein poliittinen myönnytys, minkä Saksa tällöin saamiensa etujen vastapainoksi teki, oli se, että se sitoutui olemaan sekaantumatta Venäjän ja sen osa-alueiden välisiin suhteisiin sekä olemaan aiheuttamatta tai tukematta itsenäisten valtioiden muodostumista näillä alueilla.¹²⁾

On selvää, että Saksan lupaus olla sekaantumatta Venäjän sisäisiin asioihin vaikutti myös sen suhtautumiseen Suomen Itä-Karjalan politiikkaan. Mitä nimenomaan Itä-Karjalaan tuli, kytkeytyi se läheisesti kysymykseen liittoutuneiden karkoittamiseksi Muurmanilta. Saksan sodanjohto oli alunperin suunnitellut saksalais-suomalaista operaatiota siinä tarkoituksessa, mutta neuvostohallitus ei ollut erikoisen ihastunut ajatukseen uusien vieraitten joukkojen tunkeutumisesta sen alueille eivätkä toiselta puolen Saksan ja Suomen väliset sotilaalliset järjestelyt olleet vielä ehtineet niin pitkälle, että menestykselliseen operaatioon olisi voitu heti ryhtyä. Sen vuoksi Berliinissä ensin sovittiin siitä, että venäläiset itse ryhtyisivät toimenpiteisiin liittoutuneiden karkoittamiseksi Pohjois-Venäjältä. Koska neuvostohallituksen sotavoimat olivat vielä siihen aikaan varsin heikot, oli sen mielestä tarjolla vaara, että suomalaiset käyttäisivät tilaisuutta hyväkseen ja hyökkäisivät Itä-Karjalaan sillä aikaa kun bolševikkijoukot olisivat taistelussa liittoutuneita vastaan. Sen estämiseksi venäläiset vaativat Saksalta takuuta, ettei sellaista hyökkäystä tapahtuisi. Saksa, jolle uuden itärintaman estäminen oli ensisijaisen tärkeä, suostui tähän vaatimukseen. Suomen etujen uhraaminen ei hämmästyttänyt niinkään paljon, kun ottaa huomioon, että Saksa samanaikaisesti sitoutui myös olemaan tukematta turkkilaisten, siis sen omien liittolaisten, operaatioita Kaukaasiassa niillä alueilla, jotka Venäjä Brest-Litovskissa määritellyjen alueiden lisäksi oli tyhjentänyt, sekä takaamaan, etteivät turkkilaiset miehittäisi Bakua ja sen ympäristöä.

Siten syntyi lisäsopimuksen 5. artikla, joka kuului seuraavasti:

„Säilyttääkseen puolueettomuutensa Venäjä tulee viipymättä käyttämään kaikkia mahdollisia keinoja ententen sotavoimien poistamiseksi Pohjois-Venäjän alueilta.

Saksa takaa, ettei Suomen taholta näiden sotatoimien aikana tapahdu hyökkäyksiä Venäjän alueille eikä varsinkaan Pietaria vastaan.”¹³⁾

Näistä määräyksistä oli sovittu jo silloin, kun suomalainen rauhanvaltuuskunta heinäkuun 25 p:nä saapui Berliiniin neuvottelemaan rauhasta Venäjän kanssa.¹⁴⁾ Suomen rauhanehtoihin sisältyi mm. vaatimus, että Venäjä kansojen itsemääräämisperiaatteen mukaisesti luovuttaisi Suomelle Itä-Karjalan. Nämä ehdot oli saatettu saksalaisten tietoon. Täydennyssovimuksesta huolimatta suomalaiselle valtuuskunnalle ilmoitettiin, että Saksa oli valmis välittämään Suomen ja Venäjän rauhanneuvotteluissa Suomen ehdotuksen pohjalla. Suomen hallituksella sen enempää kuin mainitulla rauhanvaltuuskunnallakaan ei ollut mitään tietoa siitä, mitä Saksan ulkoministeriö ja Venäjän edustaja, Joffe, olivat sopineet Itä-Karjalasta.¹⁵⁾

Tässä varsin merkillisessä tilanteessa tapahtui vielä Brest-Litovskin täydennyssovimuksen Itä-Karjalaa koskeva loppunäytös sokkosilla hapuilevan Suomen rauhanneuvottelukunnan nenän edessä. Tapausvyöry sai alkunsa elokuun 1 p:nä, jolloin liittoutuneiden joukot nousivat maihin Arkangelissa ja valtasivat sen tarkoituksenaan perustaa sinne tukialue antibolševististen ja tšekkoslavikialaisten joukkojen järjestämiseksi ja harjoittamiseksi uutta itärintamaa varten. Neuvostohallituksen asema muuttui nyt entistä uhatumaksi. Tšekkoslavikialaiset joukot lähestyivät jo Kasania — se vallattiin muuten viikkoa myöhemmin — ja Itä-Karjalassa liittoutuneet olivat jo edenneet Kemiin. Arkangelin valtauksen jälkeen neuvostohallituksen oli pakko keskittää kaikki Pohjois-Venäjällä olevat joukkonsa Vologdaan estääkseen liittoutuneita etenemästä suoraan Moskovaan. Tie Petroskoihin ja Pietariin jäi siten suojattomaksi eikä neuvostohallitus enää niissä olosuhteissa voinut ajatellaakaan liittoutuneiden karkoittamista Pohjois-Venäjältä, kuten täydennyssovimuksessa edellytettiin. Sen sijaan sen oli pakko turvautua Saksan apuun Pietarin pelastamiseksi. Vielä samana elokuun 1 p:nä ulkoasiainkomissaari Tšitšerin tuli Saksan Moskovan-lähettilään Helfferichin luo ehdottaen hänelle yhteistoimintaa liittoutuneiden karkoittamiseksi sekä ilmoitti, ettei neuvostohallitus enää vastustanut saksalais-suomalaista operaatiota Muurmannin suunnassa. Ehtona oli, ettei Pietaria ja Petroskoita saisi miehittää.¹⁶⁾

Tällöin koko Saksan itäpolitiikka joutui hyvin kriittiseen vaiheeseen. Lähettiläs Helfferich, joka aikaisemmin oli toiminut valtiovain valtiosihteerinä, ei nimittäin kannattanut ulkoasiainministeriön itäpolitiikkaa, vaan kallistui Saksan ylimmän sodanjohdon omaksumalle linjalle, jonka mukaan bolševikkihallitus oli kukistettava ja tilalle saatava monarkistisiin piireihin nojaava hallitus. Kun nyt neuvostohallitus Helfferichin käsityksen mukaan oli

lähellä kukistumistaan, katsoi hän oikean hetken tulleen ja ehdotti hallitukselleen täydellistä poliittisen suunnan muutosta Venäjään nähden: Saksan oli otettava viipymättä yhteys bolševismiin vastaisiin piireihin pikaisen yhteistyön aikaansaamiseksi, ja Saksan lähetystö oli siirrettävä Pietariin, mihin liittyisi tämän kaupungin sotilaallinen valtaus sekä sen kautta bolševikkiheruuden kukistaminen.¹⁷⁾

Saksan uuden ulkoministerin, von Hintzen, käsissä oli nyt ratkaisu, jolla liioittelematta voidaan katsoa olleen maailmanhistoriallinen merkitys. Koska kysymykseen liittyi sotilaallisia operaatioita, oli tärkeätä saada kuulla Saksan ylimmän sodanjohdon kanta. Kenraali Ludendorff ilmoitti tällöin olevansa valmis taistelemaan englantilaisia vastaan Muurmanilla, mutta ei yhteistoiminnassa belševikkien kanssa. Sen sijaan hän katsoi, että suomalaisten joukkojen myötävaikutus oli välttämätön. Vastoin aikaisempaa kantaansa hän ei kuitenkaan katsonut tarkoituksenmukaiseksi kiirehtiä neuvostohallituksen kukistamista, koska Saksalla ei sillä hetkellä ollut käytettävissään tarpeellisia mahtikeinoja, ja koska oli pelättävissä, että Pietarin valloitus syöksisi neuvostohallituksen liittoutuneiden syliin.¹⁸⁾ Ilmeisesti länsirintamalla koetut vastoinkäymiset olivat tehneet Ludendorffin varovaisemmaksi itäpolitiikkaan nähden. Saksan sodanjohto halusi myös parantaa yhteistoimintaansa ulkoasiainministeriön kanssa, jota kohtaan se von Kühlmannin aikana oli osoittanut suurta epäluottamusta.

Ulkoministeri von Hintzellä itsellään oli pessimistinen käsitys Saksan sotilaallisesta asemasta huolimatta siitä, että ylin sodanjohto suhtautui siihen vielä luottavaisesti. Sen vuoksi hän katsoi, ettei neuvostohallitusta pitänyt kukistaa, koska sen mukana koko Brest-Litovskin rauhanyjärjestelmä olisi romahtanut. Von Hintze ei myöskään täydellisesti luottanut Venäjän monarkististen piirien hallituskelpoisuuteen ja epäili, ettei antibolševistinen ulkopoliitikka saisi Saksan valtiopäivien enemmistön kannatusta.¹⁹⁾ Siten hän päätyi ratkaisuun, joka käsitti entisen suunnan jatkamisen sekä sotilaallisia toimenpiteitä liittoutuneita vastaan Muurmanilla kenraali Ludendorffin ehdotuksen mukaisesti. Saksa lupautui olemaan miehittämättä Suomenlahden ja Laatokan välillä sekä Laatokan eteläpuolella olevaa aluetta. Samoin sen oli aikaisemman sitoumuksensa mukaisesti luvattava tyhjentää Muurmanin operaation aikana miehitetty venäläiset alueet, mikäli ne eivät suomalais-venäläisessä rauhanteossa joutuisi Suomelle. Nämä määräykset sisällytettiin erikoiseen noottienvaihtoon, joka samoin kuin itse täydennyssovimuksetkin päätettiin elokuun 27.²⁰⁾

Itä-Karjalan kohtalo sillä erää oli siten itse asiassa jo tullut ratkaistuksi Saksan ja Venäjän kesken ilman Suomen myötävaikutusta. Tosin noottienvaihdossa lausuttiin se mahdollisuus, että saksalaisten ja suomalaisten mainitun operaation aikana miehittäjä alue voisi joutua Suomelle Suomen ja

Venäjän välisessä rauhanteossa, mutta tämä mahdollisuus oli hyvin pieni, koska ei ollut ajateltavissa, että Venäjä ilman ulkopuolista painostusta olisi luopunut Itä-Karjalasta. Se tajuttiin myös Suomen taholla. Mitä taas tulee Saksan Suomelle annettavaan tukeen tässä suhteessa, ilmoitettiin Saksan pääesikunnasta suomalaisille rauhanneuvottelijoille ennen neuvottelujen alkamista Berliinissä, että sellainen tuki riippuisi siitä, saataisiinko Suomeen monarkia (ja sen mukana luonnollisesti saksalainen kuningas).²¹⁾ Samoin Suomen ja Saksan välillä tehtävän sotilasliiton sopimusluonnos sisälsi määräyksen, että Saksa tukisi Suomen vaatimuksia neuvotteluissa Venäjän kanssa, sikäli kuin ne olisivat Suomen ja Saksan välisen liiton oikein ymmärrettyjen etujen mukaiset. Kun nyt ottaa huomioon täydennyssopimuksen 4. artiklan määräyksen, jossa Saksa sitoutui olemaan *sekaantumatta* Venäjän ja sen osaluoiden välisiin asioihin, on hyvin kyseenalaista, olisiko Saksa voinut tukea Suomen Itä-Karjalaan kohdistuvia vaatimuksia tarpeellisella ponnella, vaikka Suomi olisi täyttänytkin omat ehtonsa, so. hyväksynyt monarkisen valtiomuodon ja solminut sotilasliiton Saksan kanssa.

Kun noottienvaihtoon joka tapauksessa sisällytettiin mahdollisuus, että Suomi rauhanneuvotteluissa voisi saada Itä-Karjalan tai osan siitä, jää jäljelle se vaihtoehto, että saksalais-venäläisissä neuvotteluissa oli pohdittu vaihtokauppaa, jossa Itä-Karjala tai osa siitä olisi luovutettu Suomelle aluekompensaatiota vastaan Kannaksella. Samalla tavoin saksalaiset olivat jo keväällä ehdottaneet vaihtokauppaa Petsamo—Inoa ja Raivolaa vastaan. Berliinissä käytyjen Suomen ja Venäjän välisten rauhanneuvottelujen aikana Venäjän edustaja Worosvki viittasikin vaihtokauppaan, jossa Suomi olisi voinut saada alueen Jäämeren rannalta ja mahdollisesti jonkun osan Itä-Karjalasta Suomenlahden saaria ja Käkisalmen—Viipurin linjan eteläpuolella olevaa aluetta vastaan.²²⁾ Suomen taholla ei kuitenkaan oltu lainkaan otettu pohdittavaksi aluevaihtokaupan mahdollisuutta. Näissä olosuhteissa Saksa ei siis rauhanneuvotteluissa voinut tukea Suomen vaatimuksia ja harjoittaa painostusta Venäjää vastaan. Päinvastoin voidaan todeta, että Saksan taholta tehtiin vihjailuja Suomen rauhanneuvottelukunnalle, että sen Itä-Karjalaan kohdistuvia vaatimuksia olisi pienennettävä. Suomalaisella taholla ei lainkaan käsitetty Saksan asennetta, ja täydennyssopimuksen julkaiseminen syyskuun alussa noin viikko sen jälkeen kun Berliinin rauhanneuvottelut olivat keskeytyneet aiheutti tyrmistystä suomalaisten keskuudessa. Jos Suomen hallitus olisi ajoissa saanut tietää niistä saksalais-venäläisistä neuvotteluista, jotka johtivat Brest-Litovskin täydennyssopimukseen, ja siten pääsivät selville Saksan todellisesta itäpolitiikasta, olisi Suomen hallitus säästynyt Itä-Karjalaa koskevasta harhakuvitelmasta, ja todennäköisesti tarkistanut ulkopoliittikkansa siinä suhteessa. Nyt täydennyssopimus ja sitä ympäröinyt salaperäisyys myötävaikuttivat Berliinin rauhanneuvottelujen keskeytymiseen ja aikaansaivat kirvelevän tappion Suomen silloiselle saksalaissuuntaukselle.

Analysoitaessa edelleen niitä syitä, jotka johtivat tähän tappioon voidaan todeta, että Suomen hallitus hyvin yksipuolisesti oli pitänyt läheistä yhteyttä Saksan Suomessa oleviin sotilasviranomaisiin, lähinnä siis von der Goltziin, joka suhtautui ymmärtämyksellä Suomen pyrkimyksiin, laiminlyöden yhteydenpidon Saksan lähettilääseen ja ulkoasiainministeriöön.²³⁾ Täten syntyneitä aukkoja ei Suomen Berliinin lähettiläs, valtioneuvos Hjelt, pystynyt täyttämään, vaan innokkaana Itä-Karjalan kysymyksen ajajana hän esitti asiat liian optimistisessa valossa. Saksan ulkoasiainministeriö ei itse asiassa kannattanut lainkaan Suomen Itä-Karjalaan kohdistuneita vaatimuksia eikä se myöskään ollut erikoisen kiinnostunut Suomen kuningaskysymyksestä, koska se ei halunnut sitoa Saksaa liian kiinteästi Suomeen ottaen huomioon Saksan tulevan Venäjän-politiikan vielä usvaiset näköalat.²⁴⁾ Sen sijaan Saksan ylin sodanjohto oli kiinnostunut saamaan Suomen liittolaisekseen, ja siinä tarkoituksessa se kannatti jopa keisarin poikaa Suomen kuninkaaksi, koska sen avulla olisi saatu useimmat Suomen puolueet suostumaan monarkisen hallitusmuodon hyväksymiseen, mikä taas olisi ollut portaana sotilasliiton solmimiseen Suomen ja Saksan kesken. Kuitenkaan ei myöskään Saksan sodanjohto kannattanut Suomen vaatimuksia Itä-Karjalaan nähden pitäen niitä liiallisina, ja siitä oli myös Suomen hallitus tietoinen. Siitä huolimatta Suomen annettiin ymmärtää, että Saksa voisi tukea Suomea Itä-Karjalan kysymyksessä, jos Suomi hyväksyi monarkisen hallitusmuodon. Kun muistaa, että mahdollisuus tämän tuen antamiseen ottaen huomioon täydennys-sopimuksen määräykset ja Saksan ulkoasiainministeriön varovaisen itäpolitiikan oli hyvin kyseenalainen ellei suorastaan olematon, ei voi välttyä siltä vaikutelmalta, että Saksan, so. Saksan sodanjohton, taholta koetettiin Suomelta kiristää monarkista hallitusmuotoa ja sotilasliittoa käyttämällä Itä-Karjalaa syöttinä.

L Ä H D E V I I T T A U K S E T

- 1) *Carl Enckell*, Poliittiset muistelmat, I, ss. 158—9.
- 2) *Y. O. Ruuth*, Itsenäisyyspolitiikan edellytykset ja alkuvaiheet, s. 117.
- 3) Karjalan oikeus, s. 23.
- 4) Valtakirjan sanamuoto on julkaistu *Franz Beyerin* kirjassa *Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtmäßige Intervention*, s. 47.
- 5) *Enckell*, mt., s. 293.
- 6) *Beyer*, mt., ss. 50—52.
- 7) *O. Stenroth*, Puoli vuotta Suomen ensimmäisenä ulkoministerinä, ss. 77—9.
- 8) *Erhard Walz*, Reichsleitung und Heeresleitung in der Periode von Brest-Litowsk, s. 5.
- 9) *Erich Ludendorff*, Meine Kriegserinnerungen 1914—18, s. 428—9.
- 10) *Richard von Kühlmann*, Erinnerungen, ss. 549—50.
- 11) *Edv. Hjelt*, Vaiherikkailta vuosilta, II, s. 92.
- 12) *Karl Helfferich*, Der Weltkrieg, III, ss. 451—2.
- 13) *Deutscher Geschichtskalender*, 34. Jg., II. Bd., I. Hälfte.

- 14) *Enckell*, mt., s. 336.
 15) *Stenroth*, mt., s. 96.
 16) *Hefferich*, mt., s. 466.
 17) *Kurt v. Raumer*, Zwischen Brest-Litowsk und Compiègne: Die deutsche Ostpolitik vom Sommer 1918. Baltische Lande. Bd. 4, s. 9.
 18) Der Weltkrieg, Bearb. im Reichsarchiv Berlin, Bd. 13, s. 391.
 19) *Raumer*, mt., s. 10.
 20) Noottienvaihto on julkaistu aikakauslehdessä Europäische Gespräche, Heft III, März 1926, s. 1949; *A. Pakaslahti*, Brest-Litovskin lisäsopimus, Hist. aikakauskirja, 1926, s. 287.
 21) Suomen Berliinin lähetystön ja Enckellin sähkeet ulkoministeriölle 2. 8. 18. Um. ark.
 22) *Enckell*, mt., ss. 326—8.
 23) Vapaaaherra v. Brückin sähke Saksan valtakunnankanslerille 19. 8. 18. *Y. Nurmio*, Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 336.
 24) von Hintzen promemoria keisarille 23. 8. 18, *Nurmio*, mt., ss. 258—9. — *von der Goltz*, Toimintani Suomessa ja Baltianmaissa, s. 133.

Ellei hallitsija taukoamatta rankaise niitä, jotka rangaistusta ovat ansainneet, vahvempi seivästää heikomman kuin kalan atraimeen.

Manun laki.

*

Hallitsijan on aina määrätietoisesti ja päättävästi suojeltava itseään ja omaisuuttaan loukatuilta neuvonantajilta sekä erityisesti naisilta, vaikeakulkuisista vuoristoista luoksepääsemättömillä seuduilla, norsuilta, villihevosilta sekä matelijoilta.

Vyasa: Lohdutuksen kirja.

*

Ellei tasavertainen hallitsija halua rauhaa, on häneen kohdistettava samat kärsimykset, jotka hän on aiheuttanut vastustajalleen, sillä ainoastaan valta voi turvata rauhan kahden hallitsijan välillä; vain tulipunaisena hehkuva rauta sulautuu täysin toiseen.

Kautilya: Arthasāstra.